Семенюк С.Б., Шпилик С.В.

ОСВІТНІ ЗАКЛАДИ ЯК ОСОБЛИВІ СУБ'ЄКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

XXI століття – це період жорсткої конкурентної боротьби за матеріально-технічні ресурси, це стрімкий ріст обсягів і швидкості розповсюдження та отримання інформації, розробки нових технологій, що значно підвищує роль інтелектуальної складової людського капіталу. Виробництво, розподіл і використання знань становлять основу економіки суспільства, заснованого на знаннях.

Варто зазначити, що знання були потрібні у всіх епохах індустріалізму, проте вони входили у вартість продуктів, які вироблялися з їх допомогою. Сьогодні знання стають самостійним продуктом, товаром, цінність якого залежить від вміння використовувати їх на практиці, здатності отримувати нові знання і застосовувати їх у всіх сферах діяльності.

Поняття «знання» багатоаспектне, в різних науках та у різних контекстах у цей термін вкладено різний зміст. Проте у більшості випадків наголошується на зв'язку отриманих знань з інформацією. Зокрема, знання - це усвідомлені та класифіковані факти та дані, теоретичні концепції і принципи та процедури отримання інформації. З іншого боку, знання - це комбінація досвіду, цінностей, контекстної інформації, експертних оцінок, яка дає можливість оцінювати новий досвід та інформацію.

В період глобалізації знання потрібні не тільки для розвинутих країн, але й для тих, що розвиваються, причому для останніх особливо важливим буде доступ до електронних баз даних, які полегшують ознайомлення та оволодіння новими науково-технічними досягненнями. Тому особлива увага повинна приділяється створенню можливостей використання та сприяння ще більш оптимального застосування накопиченого досвіду та знань. Загальновизнаною стала думка про те, що сьогодні лише через знання можна створити й розвивати конкурентоспроможну економіку, здатну забезпечувати сучасний рівень життя населення. Здатність суспільства формувати і застосовувати інноваційні знання має вирішальне значення для забезпечення сталого економічного росту суспільства. Більшість економістів стверджують, що основні перспективи розвитку країни повинні бути пов'язані із інноваціями.

Інновації є основною формою перетворення знань в економічний ресурс і представляють собою ключову характеристику економіки, що базується на знаннях. Дослідження економістів показують, що інновації сьогодні є основним джерелом економічного розвитку і важливим фактором конкурентоспроможності підприємств, регіонів та національних економік. Сучасні підрахунки експертів показують, що економічний ріст розвинутих

країн в останні десятиліття більш, ніж на половину обумовлений впровадженням інновацій [2, с.203].

Як стверджує Борис Патон, інновації у сучасному суспільстві є основою нової економіки, що базується на знаннях й конкурентоспроможності країни [8, с.19]. Тому формування в Україні інноваційної моделі розвитку диктує нові вимоги до системи освіти, вимагаючи її стабільної динамічності, постійного генерування інновацій, які б сприяли безперервному оновленню знань, і як наслідок – економічному й соціальному зростанню країни. Отже, саме система освіти є джерелом інновацій, оскільки вона може формувати нові знання і технології, які генеруватимуть нововведення та інновації. Варто відзначити, що сучасне трактування поняття «освіта» асоціюється із такими термінами, як «навчання», «виховання», «розвиток», що само по собі певною мірою є інновацією. Тому освіта є важливим фактором формування нової якості економіки і суспільства.

У сучасній науковій літературі немає загальноприйнятого визначення поняття «інноваційна освіта». Не зафіксовано воно і в «Енциклопедії освіти» [3], де розглядається поняття «інновації в освіті».

У вищезгаданій енциклопедії зазначено, що інновації в освіті — процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану[3]. Слово «інновація» має комплексне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації.

Про інновації в українській освітній системі заговорили в кінці 80-х років XX століття. Освітні інноваційні технології досліджували Г. Ахунова, А.Драпінська, О.Сагінова та В.Белянський , О.Кратт , О. Пащук та інші. Г. Ахунова стверджує, що освітні інновації – це використання нових знань, прийомів, підходів, технологій для отримання результату у вигляді освітніх послуг, які відповідають вимогам.

Варто зазначити, що освітні інновації часто ототожнюють із педагогічними інноваціями, проте їх зміст значно ширший. Ми під освітніми інноваціями будемо розуміти такі види інновацій:

- внутрішньо-предметні інновації, тобто це інновації, що реалізуються в межах предмету і обумовлені специфікою його викладання, при цьому можливий перехід і освоєння авторських методичних технологій;
- загально-методичні інновації, до яких відносять впровадження у педагогічну практику нетрадиційних педагогічних технологій, таких як розробка творчих завдань, проектна діяльність та ін.;

- адміністративні інновації – це рішення, які приймають керівники на різних рівнях управління, що сприяють ефективному функціонуванню всіх суб'єктів освітньої діяльності.

Аналіз економічних джерел дозволив нам виявити такі найбільш поширені визначення понять «інноваційна освіта», «інноваційна освітня діяльність».

Інноваційна освіта – це освіта, яка орієнтована не стільки на передачу знань, які постійно старіють, скільки на оволодіння базовими компетенціями, що дозволять при необхідності набувати знання самостійно. Вона повинна базуватися на ґрунтовній науці, при цьому, враховуючи реалії української економіки, на ґрунтовній прикладній науці.

Інноваційна освітня діяльність – це нововведення в методичному забезпеченні навчального процесу (створення методичної літератури, електронних підручників), нововведення технологій процесу навчання (дистанційне навчання в Інтернет - класах, навчання спільно із розробниками інноваційних технологій), надання інноваційних освітніх послуг (наукові розробки, проекти, дослідження).

На сьогоднішній день інноваційна діяльність є одним із основних компонентів освітньої діяльності будь-якого навчального закладу. І це не випадково, адже саме інноваційна діяльність не тільки створює основу для конкурентоспроможності того чи іншого освітнього закладу на ринку освітніх послуг, але й визначає напрямок професійного росту педагога, реально сприяє особистісному росту вихованців. Тому інноваційна освітня діяльність пов'язана із науково-методичною діяльністю педагога і навчально-дослідницькою діяльністю вихованців.

Структура інноваційної діяльності включає:

1) розробку інновації (поява ідеї – її апробація),
2) поширення інновації (розповсюдження інформації про новинку),
3) підготовка педагогів до впровадження інновації,
4) застосування інновації в процесі освітньої діяльності.

Моніторинг сучасного освітнього середовища показав, що вся діяльність вітчизняних освітніх закладів в основному направлена на адаптацію до змін зовнішнього середовища, а їх розвиток здійснюється шляхом впровадження окремих форм інновацій. В цьому випадку варто розраховувати тільки на короткотермінову дію інновації, оскільки вона будується на ентузіазмі учасників освітнього процесу або за вказівкою керівництва. Такий підхід є помилковим, адже освітнім закладам не потрібно нав'язувати шляхи їх розвитку, а підтримувати творчість та прогресивність педагогів.

Інноваційні зміни повинні бути і в технологіях навчально-виховного процесу в освітніх закладах. Активно повинні впроваджуватися модульно-

рейтингові, «кейсові» системи навчання. Стандарти освіти, згідно яких здійснюється навчання в освітніх закладах, повинні бути у стані безперервного трансформування і модернізації.

До інноваційних технологій також можна віднести:

- проведення науково-дослідних занять;
- впровадження у навчальні курси використання інформаційних технологій;
- моделювання освітньо-виховного середовища з врахуванням індивідуальних відмінностей між учнями чи студентами та ін.

Інноваційна діяльність освітніх закладів передбачає впровадження нових способів надання освітніх послуг – методик та технологій реалізації освітнього процесу. Так, прикладами таких інновацій у вищій освіті можуть бути [11, с.164]:

1. Використання «кейс-технологій». «Кейс-технологія» є комплектом засобів навчання, які розміщено у «кейсі» і надається слухачу з моменту його зарахування на навчання. Комплект містить методичні документи, спеціально розроблені навчальні посібники, довідники, аудіо - і відеокасети, дискети, компакт-диски. Дидактичне забезпечення достатнє для самостійної роботи з конкретного курсу.
2. Застосування Off-line – технології. В цьому випадку навчання здійснюється із використанням таких електронних носіїв як мультимедійні CD,DVD, MP3 та ін.
3. M-Learning – технології. Це навчання із використанням мобільних телефонів, стартфонів, які, в тому числі, мають доступ до мережі Інтернет.
4. TV- технології. Це замкнуті телевізійні системи із зворотнім зв'язком через локальну мережу (теле-, радіо- та супутникову мережу), що забезпечують відео та/або аудіо взаємодію між викладачем курсу та студентом.
5. Інтернет - технології (On-line – навчання). Використовують останні досягнення в галузі мульти-медіа та обумовлюють розвиток мережевих технологій навчання.

Впровадження навчальних методик з використанням Інтернету забезпечує цілий ряд переваг в організації навчального процесу [7]:

- Для учасників он-лайн курсу завдання доступні в будь-який момент, і студенти самостійно вирішують у якому темпі їм проходити цей курс.

- Доступність курсу з будь-якої точки світу, де є доступ до Інтернету та ширина наданої інформації. Використовуючи Інтернет, студент може безпосередньо в процесі роботи над матеріалом курсу звернутися до будь-яких світових джерел (ресурсів інших освітніх центрів, електронних бібліотек по усьому світі й т.д.).

- Оперативність надання інформації та більш гнучка організація навчального процесу. У традиційному навчанні джерелом інформації є книга, цикл відновлення якої займає місяці, а іноді й роки. Інтернет дозволяє обновляти інформацію й забезпечувати доступ до неї за хвилини. У будь-якому навчальному предметі є розділи більш прості й більш складні. Он-лайн навчання дозволяє викладачеві сконцентруватися на більш складних розділах курсу, виклавши прості фрагменти для самостійного опрацювання.

- Автоматизація навчального процесу - викладачеві немає необхідності розробляти безліч однотипних варіантів завдань для тесту й перевіряти результати їхнього виконання: система підбере будь-які параметри за бажанням викладача й здійснить перевірку і збереження результатів у журналі викладача. Крім текстової й графічної інформації, он-лайн навчання надає можливість використання в процесі навчання всіх засобів мультимедійності: анімації, відео, звуку й кольору. Це забезпечує наочність матеріалу для викладання й дозволяє задіяти більшість механізмів сприйняття студентом нової інформації;

- Електронні технології навчання краще відповідають менталітету сучасної молоді, для якої мережа Інтернет практично стала «другою реальністю». Упевнене володіння сучасними інфокомунікативними технологіями є одним із ключових компетенцій випускника сучасної освітньої установи. Проходження студентом навчання у форматі он-лайн дозволяє різко підвищити загальну комп'ютерну грамотність студента.

- Широта й масштабність наданої інформації, вихід на глобальні інформаційні ресурси формують у студента відповідний стиль мислення. Використання он-лайн навчання надає значно більше можливостей для самостійної роботи студента, сприяючи формуванню навичок самоорганізації й раціонального планування навчального часу.

Однак он-лайн технології, як і будь-які інші досягнення прогресу, володіють і певними недоліками. Вони виникають із розуміння процесу навчання й виховання: навчання на основі комп'ютерних програм не може замінити прямого спілкування викладача із студентом. Чисто он-лайн навчання безособове. Дозволяючи широку автоматизацію процесу навчання, он-лайн навчання не в змозі врахувати індивідуальні особливості інтелекту й темпераменту студента.

Реалізатором освітніх інновацій є інноваційний освітній заклад. Більшість дослідників стверджують, що інноваційний освітній заклад – це навчальний заклад, в якому експериментують, апробують чи впроваджують нові ідеї, теорії, технології. А. Никифоров виділяє такі типи інноваційних освітніх закладів[8]:

• реактивні ;

• активні;

• активно-адаптовані;
• часткові;
• системні.

Освітні заклади першого типу є «пристосованими» до інновацій, в них готові запроваджувати існуючі інновації і, як правило, з запізненням.

В активних інноваційних освітніх закладах прагнуть змін і прогнозують їх у межах самого закладу.

Активно-адаптовані інноваційні освітні заклади здійснюють і запроваджують нововведення в межах закладу незалежно від інших, інноваційна діяльність може не охоплювати навчальний заклад цілком, через що виникає неузгодженість в його діяльності. Тільки системні інноваційні освітні заклади, зауважує автор, орієнтовані на загальний позитивний результат і є по-справжньому прогресивними.

Варто зазначити, що пріоритетними ознаками інноваційних освітніх закладів не є їх тип і вид. Тобто, факт існування освітніх закладів нового типу (ліцеї, гімназії) не можна вважати умовою їх інноваційності. Типовою ознакою інноваційного освітнього закладу є сформованість інноваційного змісту життєдіяльності, складовими якого є професійно-педагогічна культура, інноваційна діяльність, інноваційний клімат, наявність інноваційного колективу. Велику роль у діяльності інноваційного освітнього закладу відіграє саме інноваційний колектив (на мікрорівні), в межах якого заклад формує і запроваджує нововведення, та професійно-педагогічна громада як об'єднання інноваційних освітніх закладів (на макрорівні), яка дозволяє об'єктивно оцінити суть і ефективність цих нововведень, а з тим – визначити подальший поступ інноваційного освітнього розвитку. Таким чином, колективна співпраця інноваційних освітніх закладів створює умови не тільки для випереджального освітнього розвитку, а й безпосередньо впливає на формування освітньої стратегії інноваційного розвитку країни, державної інноваційної політики. Інноваційний освітній заклад виступає колективним суб'єктом інноваційного розвитку, оскільки дозволяє об'єднати інноваційні ідеї та творчу ініціативу реалізаторів та управлінські можливості освітніх адміністраторів та політиків.

Сьогодні в період зближення України з Європою дискутується думка про необхідність формування європейських цінностей і норм в українському суспільстві. Проте ряд експертів стверджують, що ці цінності не виникли самі по собі, а були сформовані протягом тривалого періоду під впливом потужних соціокультурних процесів, де основне місце відводилось якісній освіті максимального числа громадян.

В європейських країнах саме освіта, а не політична воля державних діячів чи інтереси окремих крупних економічних гравців є ключовим фактором науково-технічного прогресу і соціально-економічного розвитку.

Система освіти, щоб відповідати вимогам сучасності, повинна інтегруватися у комплекс «освіта-дослідження-інновації», тому функції університетів повинні модернізуватися та корегуватися із врахуванням виникнення нових умов та потреб, що вимагатиме гнучкості від системи освіти. Таким чином, можна виділити такі основні завдання, які стоять перед системою освіти:

1) оновлення змісту, організації навчального процесу і підвищення якості навчання;

2) створення інфраструктури і умов, здатних забезпечити прискорену реалізацію отриманих знань в професійній діяльності;

3) підготовка спеціалістів в галузі інноваційного менеджменту, організаторів інноваційних процесів, які володіють навиками пошуку перспективних науково-технічних ідей та їх практичної реалізації в інноваціях;

4) підготовка спеціалістів, здатних не тільки генерувати нові знання і технології, а й перетворити їх у власний бізнес.

Виконання цих завдань обумовлено тим, що вітчизняна освітня система входить у світовий освітніх простір. Без ґрунтовного оновлення змісту та застосовування нових технологій в системі освіти не можливо підготувати спеціалістів, які відповідатимуть вимогам до професійної діяльності в ринкових умовах. Тому основним науково-методичним завданням університетів є створення механізмів формування професійних компетенцій у випускників. У структуру професійної компетентності повинні входити такі навики як «вміння працювати в команді», «вміння набувати нових знань», «знання та готовність до використання інноваційних ідей» «навчання впродовж життя» та ін.

Варто виокремити таке завдання системи освіти як підготовка спеціалістів в галузі економіки і менеджменту, що дозволить частині випускників орієнтуватися на організацію власної справи. Для цього потрібно формувати у студентів підприємницьку компетентність із знаннями та навиками, які необхідні для самостійного створення робочих місць. При цьому важливо стимулювати інноваційні бізнес-ініціативи, розвивати творчий потенціал у студентів через:

- розвиток персональних якостей і навиків, що лежать в основі підприємницького мислення (ініціативність, самостійність, здатність ризикувати, якості лідера);
- формування у студентів уявлень про підприємницьку діяльність як про можливий варіант власної кар’єри;
- розробка конкретних підприємницьких проектів;
- набуття навиків та знань, що дозволять розробляти, реалізовувати та управляти власними проектами.

Сучасне суспільство вимагає переходу до принципово нового рівня доступності високоякісної освіти, що ґрунтується на постійному оновленні знань. Тому тут варто використовувати концепцію навчання впродовж життя (безперервної освіти).

Концепція безперервної освіти (Lifelong Learning) сформувалась у відповідь на виклики, які виникли в результаті переходу від індустріального до постіндустріального (інформаційного) суспільства. Швидка зміна технологій, щоденна робота з великими масивами інформації призводять до того, що актуальні знання швидко старіють. Тому освіта повинна бути випереджувальною, а нові знання надходити в систему освіти безпосередньо в процесі навчання.

Філософія цієї концепції полягає в постійному отриманні нових знань і навиків впродовж всього життя. Таке навчання може здійснюватися як з допомогою формальних методів отримання універсальної освіти: проходження курсів, програм підвищення кваліфікації, тренінгів, персонального навчання у консультанта, так і за рахунок отримання безпосереднього досвіду та щоденної практики.

Варто зауважити, що ефективність безперервної освіти залежить від того, чи підготовлена людина до такого підходу із ранніх років життя, тому цю концепцію потрібно впроваджувати ще і під час отримання середньої освіти в школах.

На сьогоднішній день на базі європейських університетів створюються інноваційні освітні заклади, які охоплюють всі стадії безперервного навчання, що базуються на вікових особливостях слухачів. Такі університети здійснюють підготовку трьох груп слухачів.

Перша група – діти і молодь від 5 до 24 років, які навчаються в спеціалізованих навчальних закладах від початкової школи до університетської освіти. Паралельно проходить неформальне навчання – додаткові заняття, спілкування з великою кількість людей, участь в суспільних рухах, входження в певне культурне середовище, що гарантує гармонійний розвиток особистості.

Друга група – дорослі від 25-60 років, які проходять на базі освітнього закладу курси, тренінги, займаються науковою роботою, беруть участь в предметній комунікації, вирішують інші задачі із особистого чи професійного життя.

Третя група – літні люди старші за 60 років, можуть також навчатися в університетах.

Очевидно, що організація таких інноваційних освітніх закладів здатна вирішити цілий комплекс проблем: якості шкільної освіти, безробіття, проблем підприємців і роботодавців, оптимальної соціалізації людей пенсійного віку.

В Україні за роки незалежності наука втратила функції впливу на соціально-економічний розвиток держави, до критичного рівня знизився показник вітчизняного науково-технічного потенціалу, що стало загрозою національній безпеці України. Для того, щоб змінити ситуацію в освіті, М. Згуровський пропонує для цього здійснити шість кроків [5].

Перший. Задіяти державну політику, спрямовану на пріоритетний науково-технологічний розвиток (досі така політика лише декларувалася). Очевидно, що ця політика повинна бути серед головних програмних принципів найбільших політичних партій України, стати пріоритетною в реальних діях керівників держави і всіх рівнів державного управління.

Другий. Створити керовану інноваційну модель розвитку держави за напрямами, що відповідають природним критеріям і людським ресурсам країни, її геополітичному стану і географічному положенню. На підставі цих пріоритетів необхідно створити стратегічні програми розвитку або національні програми, які об"єднують власні наукові розробки, власний кадровий супровід, виробничий сектор, бізнес.

Третій. Доцільно здійснити комплекс заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національної науки та освіти. З широкого спектра наукових досліджень і підготовки кадрів, традиційно здійснюваних в Україні, повинні бути виділені ті, де існують відповідні умови для створення так званих острівців прориву (потужні наукові школи, матеріальна база, лідерські позиції тощо).

Четвертий. Необхідно привести «до спільного знаменника» вимоги, що висуваються до фахівців різних рівнів кваліфікації з боку як роботодавців, так і освіти. Головними інструментами, що сприятиме процесу ефективної взаємодії сфер праці та освіти, є узгоджена з Європейською загальною кваліфікаційною рамкою Національна рамка кваліфікацій України, збалансоване з потребами країни державне замовлення на підготовку кадрів.

П`ятий. Необхідно завершити формування єдиного законодавчого поля інноваційної діяльності шляхом внесення доповнень у кілька десятків прийнятих раніше законів і різних відомчих документів та їх взаємного узгодження.

Шостий. Важливо забезпечити інноваційний розвиток одночасно в основних індустріально і науково розвинутих регіонах України.

Отже, інноваційна модель розвитку освіти диктує необхідність глибокої інтеграції наукової, освітньої та інноваційної діяльності, розробки та впровадження механізмів, що підвищують реальну конкурентоспроможність освітніх закладів за рахунок підвищення якості всіх видів діяльності

Список використаних джерел

1. Perkin H. The Historical Perspective / H. Perkin // Perspectives on Higher Education / ed. by B. R. Clark. – Berkeley : University California Press,1984. – P. 45-46.

2. Асаул А.Н. Управление высшим учебным заведением в условиях инновационной экономики / А.Н. Асаул, Б.М. Капаров; под ред. д.э.н., проф. А.Н. Асаула. – СПб.: «Гуманистика», 2007. – 280с.

3. Волынкина, М.В. Инновации и предпринимательство: соотношение понятий [Текст] / М.В. Волынкина // Закон. – 2006. – №4. – С. 33.

4. Енциклопедія освіти / Акад пед наук України , головний ред В Г Кремень — К.: Юрінком Інтер, 2008 — 1040 с.

5. Згуровский М.З. Университетская модель инновационного развития Украины.- [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://startup.kpi.ua/sikorsky/files/2012/12/Университетская-модель-инновационное-развитие-Украины.pdf

6. Кратт О.А. Реформа менеджменту вищої освіти: передумови, специфіка, парадигми / О.А.Кратт // Наукові праці ДонНТУ. Серія економічна. – Випуск 39-1. – С.201-206.

7. Лісецький К. Використання можливостей Інтернету в освіті: переваги та недоліки он-лайн навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kamts1.kpi.ua/node/584

8. Никифоров А. Специфика субъекта инновации в образовании / А. Никифоров // Русский Гуманитарный Интернет-Университет. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.i-u.ru/biblio/archive/gerasimov/02.aspx

9. Патон Б. Є. Наука – інноваціям / Б.Є. Патон // Наука та інновації. – 2008. – Т.4, № 5. – С. 19-20.

10. Пащук О.В. Інновації на ринку освітніх послуг в Україні [Текст] / О.В. Пащук // Вісн. Ін-ту екон. прогнозування. – 2004. – № 1. – С. 77 – 81.

11. Семенюк С.Б. Ключові тренди сучасних освітніх технологій / С.Б. Семенюк// Сборник материалов IV Международной научно-практической конференции «ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ» 29 апреля – 3 мая 2015, г. Ополе, Польша. – С. 163-166.